

Державний агроекологічний університет

ДО ПИТАННЯ ЩОДО КООПЕРАЦІЇ

Показані роль та місце кооперації в агробізнесі Житомирської області. Підкреслено її значення для приватного сектору сільського господарства. Обґрунтовано необхідність розбудови вертикальних структур кооперації на сучасному етапі в умовах ринкового реформування агропромислового комплексу.

Постановка проблеми

Серед багатьох форм організації ведення бізнесу позитивно себе зарекомендували кооперативи, особливо обслуговуючі, які сприяють розвитку сільськогосподарських підприємств в регіоні, дають їм змогу успішно конкурувати на ринку. Віддавна кооперація є міцною складовою частиною економічної реальності аграрного комплексу високорозвинених країн. Звичайно, роль кооперації раніше була обмеженою, але з розвитком конкуренції та комплексності сучасного господарства зростають і обсяги та зміст кооперативів.

В результаті реформування аграрного сектора економіки виникла нова соціально-економічна та організаційна структура сільськогосподарського виробництва, що заснована на засадах приватної власності на землю та засоби виробництва.

Сучасний стан галузі, продовження реформ, очікуваний вступ до СОТ вимагає створення економічних, правових та соціальних умов розвитку, впровадження сучасних моделей організації сільськогосподарського виробництва на основі ефективного, раціонального використання земельних ресурсів, матеріально-технічного, трудового та природного потенціалу області.

Хоча ринкова орієнтація національної економіки створює безпрецедентні можливості для розвитку кооперації, сьогодні кооперативні структури є кооперативними лише умовно. У зв'язку з цим на новому рівні постає питання ідентичності кооперативних організацій.

Аналіз останніх досліджень

Феномен кооперації давно знаходиться в полі зору видатних економістів минулого й сучасності. Під кооперативним підприємством розуміють *тип підприємства, що є сільськогосподарським товаровиробником, створений на засадах добровільності та об'єднання майнових паїв для спільної виробничої діяльності у сільському господарстві та обслуговуванні переважно членів кооперативу* [6]. Виділяють **два види** кооперативів: **виробничі** та **обслуговуючі**.

Виробничий кооператив є об'єднанням сільськогосподарських товаровиробників для спільного виробництва продукції на засадах обов'язкової трудової участі у процесі виробництва з метою отримання прибутку [6].

Обслуговуючий кооператив – особливий тип підприємства, яке створюється виробниками сільськогосподарської продукції для отримання послуг, необхідних їм у власних господарствах і є продовженням власного виробництва членів кооперативу [6].

Отже, кооперація розглядалась як організаційна форма процесу виробництва або ведення підприємницької діяльності.

В останній час спостерігається тенденція до розгляду кооперації як системи економічних відносин [5, 8]. Тобто, вона розглядається як комплекс виробничих аспектів господарювання, що нерозривно пов'язані з соціально-економічними питаннями певної територіальної громади.

Проте суспільний розвиток показує, що жодне з досліджень не може претендувати на закінченість, логічну завершеність. Виникає потреба в постійному вдосконаленні інструментів та механізмів управління, розробки важелів та стимулів до високопродуктивної праці.

Об'єкти та методика досліджень. Досліджується розвиток сільськогосподарських кооперативних підприємств Житомирської області через призму динамічних структурних змін в її агропромисловому комплексі.

Результати досліджень

Запровадження в сільському господарстві принципів ринкової економіки вимагає, щоб процеси виробництва та товарообігу перебували під впливом дії ринкових сил та правил конкуренції. Це в свою чергу передбачає формування різних суб'єктів ринкових відносин та інфраструктури аграрного ринку. Особливо, поштовх цьому дав Указ Президента від 3 грудня 1999 р. №1529/99 [1], згідно з яким на базі колективних сільськогосподарських підприємств Житомирської області в 2000 році було створено 733 господарства різних організаційно-правових форм, у тому числі 66 (або 9 %) кооперативів.

Разом з тим, аналіз господарської діяльності сільськогосподарських підприємств в області свідчить про те, що формальна зміна форми власності не спричинила помітного позитивного впливу на результати їх роботи. Більше того, аналіз впливу приватизації та структуризації власності на ефективність діяльності підприємств не лише в сільському господарстві, а й у промисловості не виявляє чіткої кореляції. Можна стверджувати, що форма власності є необхідною, але не достатньою умовою ефективності діяльності.

На Житомирщині на сьогоднішній день знайшли розвиток різні форми господарювання (табл. 1). Серед них свою частку займають і виробничі кооперативи.

Таблиця 1. Структура сільськогосподарських підприємств Житомирської області

Форми сільськогосподарських підприємств	Наявність господарств у групі					
	2001 рік		2002 рік		2003 рік	
	кіль-кість	питома вага, %	кіль-кість	питома вага, %	кіль-кість	питома вага, %
Кількість підприємств, усього	1382	100,0	1427	100,0	1432	100,0
Приватні підприємства	322	23,3	320	22,4	317	22,1
Господарські товариства	375	27,1	383	26,8	381	26,6
Сільськогосподарські виробничі кооперативи	82	5,9	78	5,5	81	5,7
Селянські (фермерські) господарства	596	43,1	638	44,7	645	45,0
Державні	5	0,4	5	0,4	5	0,3
Інші	2	0,1	3	0,2	3	0,2

Щодо участі сільськогосподарських виробників у подальшому русі продукції до споживачів та пропорційному розподілі прибутку, то на сьогодні єдиним можливим варіантом є об'єднання товаровиробників у обслуговуючі кооперативи. Маркетингові канали реалізації продукції показують, що найбільш вигідно реалізується товар на ринках, які знаходяться поряд із споживачем, а не виробником. Сільськогосподарські виробники зосереджують свою діяльність на виробництві. Отже, необхідним є розподіл функцій щодо виробництва та просування продукції до споживача.

В умовах ринкової економіки об'єднання сільськогосподарських товаровиробників дозволить створити свої власні організації, які б представляли і захищали інтереси селян як на продовольчому ринку, так і на ринку засобів виробництва, а також контролювали і регулювали маркетингові канали руху сільськогосподарської продукції від товаровиробника до споживача. Такі організації (як правило – кооперативи) в багатьох розвинутих країнах забезпечують гармонізацію та баланс інтересів партнерів по всьому маркетинговому ланцюгу від виробництва до переробки та реалізації при мінімальній державній участі [5].

Структура АПК України докорінно відрізняється від структури АПК розвинутих країн. Основний її недолік полягає в недостатньому розвитку і

питомій вазі такої сфери АПК як заготівля, зберігання, транспортування і переробка сільськогосподарської продукції. Одним із можливих і оптимальних варіантів є заповнення цієї “ніші” ринку обслуговуючими кооперативами. Крім того, як показують дослідження [5], це дає підстави стверджувати, що у сільськогосподарському виробництві буде можливість розподілити кінцевий результат по принципу рівновеликого капіталу на рівновеликі витрати. Тільки за такої умови можна досягти економічної зацікавленості усіх організаційно-господарських структур в інтегрованому виробництві. Саме тут важливе місце належить обслуговуючим кооперативам.

Об’єднання виробників, засновані на добровільних засадах, є достатньо сильною противагою незбалансованості співвідношення між виробниками сільськогосподарської продукції і приватизованою сферою розподілу [5].

Законом України “Про сільськогосподарську кооперацію” [2] визначені такі типи обслуговуючих кооперативів: збутові, переробно-збутові, сервісні та постачальницькі. Лише через ці об’єднання селяни зможуть вийти безпосередньо на ринок до споживача, оволодіти ринковою стратегією і тактикою і через них впливати на формування ринкових цін у своїх інтересах. В даний час (табл. 2) в області зареєстровано 79 обслуговуючих кооперативів. Лише за останній рік їх кількість зросла на 4 одиниці.

В області сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи переважно надають послуги щодо обробітку присадибних ділянок, ремонту будинків, автотранспортному та зооветеринарного забезпечення. За підрахунками головного управління сільського господарства і продовольства у 2003 році сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами надано послуг в грошовому виразі на суму 10924,5 тис. гривень [11]. Позитивна динаміка розвитку обслуговуючих кооперативів робить їх невід’ємним елементом інфраструктури аграрного ринку. Сьогодні створені і діють 23 агроторгові дома, з них 16 – на кооперативних засадах, які виконують функції як по закупівлі, так і по забезпеченню їх матеріально-технічними ресурсами, мінеральними добривами та засобами захисту рослин.

Таблиця 2. Динаміка кількості об’єктів ринкової інфраструктури

Об’єкти інфраструктури	Роки		
	2000	2002	2003
Пункти по заготівлі сільськогосподарської продукції	987	1093	1113
Сільськогосподарської обслуговуючі кооперативи	9	75	79
Агроторгові дома	20	23	23

Надзвичайно важливу роль в економічному житті селянських господарств відіграють і постачальницькі кооперативи, функції яких сьогодні монополізовані комерційними структурами, що значно підвищує витрати на придбання засобів виробництва.

Діяльність постачальницько-збутових і переробних кооперативів дозволяє знизити витрати і збільшити виручку фермерів від реалізації.

Обслуговуючі кооперативи виступають не тільки особливою формою господарювання, а й формою захисту економічних інтересів селян. Саме тому їх діяльність в країнах ринкової економіки підтримується державними урядовими структурами цілою системою економічних важелів, які в Україні в рамках аграрної реформи ще належить виробити.

Об'єднання господарств дозволяє скористатися ефектом масштабу виробництва, досягти вищої його інтенсивності і знизити собівартість продукції. Крім того, є можливість за рахунок формування великих партій поставок встановити вищу реалізаційну ціну.

Кооперативи та кооперативні об'єднання виступають операторами на внутрішніх ринках, ведуть зовнішньоекономічну діяльність в інтересах своїх членів, імпортують їм засоби виробництва безпосередньо від виробників.

Завдяки кооперативній мережі продовольчі ринки та ринки постачання стають прозорими і доступними для виробників, зміцнюється економічна влада селян на ринку і вплив на формування відносин між продавцем та покупцем сільськогосподарської продукції.

Висновки та перспективи подальших досліджень

1. В структурі сільськогосподарських підприємств питома вага виробничих кооперативів незначна, а їх кількість відзначається стабільністю.
2. Значно зростає роль обслуговуючої кооперації в розвитку ринкової інфраструктури аграрного сектору.
3. Діяльність сільськогосподарської обслуговуючої кооперації сприяє підвищенню ефективності агроформувань.
4. Структурна трансформація сільського господарства сприяє збільшенню кількості орієнтованих на ринок селянських господарств, що активізує діяльність обслуговуючої кооперації.
5. Нарощування виробництва сільськогосподарської продукції особистими селянськими господарствами потребує більш організованого її збуту та протистояння приватному посередницькому бізнесу, що вимагає спільних дій товаровиробників сільськогосподарської продукції.

Подальші дослідження слід зосередити на вивченні особливостей діяльності різних видів сільськогосподарських кооперативів.

Література

1. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України №469/97-ВР від 17.07.1997 р. // Відомості Верх. Ради Укр. – 1997. – № 39. – 261 с.
2. Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектору економіки: Указ Президента. // Урядовий кур'єр. – 1999. – 8 грудня.
3. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи: Практ. посіб. / Р. Блок, В. В. Гончаренко, Н. А. Іванова та ін. – К.: Урожай, 2001. – 288 с.

4. *Гелей С.* Українська кооперація: історичні та соціально-економічні аспекти: Зб. статей – Львів: ЛКА, 2001. – Т. 2. – 224 с.
  5. *Зіновчук В. В.* Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. – К.: Логос, 1999. – 256 с.
  6. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2. / С. В. Мочерний та ін. – К.: Академія, 2001. – 848 с.
  7. *Чаянов А. В.* Краткий курс кооперации. – Репринт 1925 г. – М.: Книжная палата, 1989. – 80 с.
  8. *Черевко Г. В, Горбонос Ф. В, Павленчик Н. Ф.* Роль кооперації у розвитку аграрних відносин в Україні // Економіка АПК. – 2000. – № 11. – С. 16–20.
  9. *Онищенко О.* Сільськогосподарські виробничі кооперативи: оцінка положень форм і функціонування // Економіка України. – 2000. – № 1. – С. 56.
  10. *Юрчишин К.* цивілізованому ринку через кооперацію // Экономика Украины. – 1997. – № 1. – С. 93.
  11. Житомирщина у 2003 році: Бюлетень – Житомир: обл. управління економіки, 2004. – 146 с.
-
-